

КОРУПЦИЈА - САВРЕМЕНА ИЛИ СВЕВРЕМЕНА НЕМИНОВНОСТ

У свим савременим друштвима, у свим политичким и економским системима савремености говори се и пише о корупцији. Корупција је тема дана и у земљама са најнижим дохотком *per capita*, али и у најбогатијим савременим земљама. О корупцији се јавно расправља и у земљама које се (само) називају демократским и ако нијесу у стању организовати ни непосредне изборе за предсједника дежаве (САД), него бирају такозване електоре и у земљама које “електорске” земље сматрају изразито недемократским.

Да ви се уопште приступило разматрању корупције као савременог феномена, потребно је поћи од одређења саме корупције. Веома познати и веома поуздани Вујаклија овако одређује корупцију :

“Корупција (lat.corruptio) поквареност, кварност, изопаченост, разврат, поткупљивање, подмићивање, поткупљење, подмићење, кварење, укваривање, труљење, распадање, кривотворење (списа, мјере, тега и сл.)”

Пошто нас овом приликом посебно занимају социолошки аспекти корупције као друштвеног феномена, навешћемо и одређења корупције из два респектабилна савремена социолошка рјечника. У једном од њих стоји следеће :

“Корупција (од лат. Corruptio - подмићивање) - енгл. Corruption, њем. Korruption, фр. corruption, чешки korupce. Искориштавање службеног положаја од стране службених лица у користољубиве сврхе”.

У другом савременом социолошком рјечнику, који је за разлику од цитираног из посткомунистичке Русије, објављен у Енглеској као земљи класичног капитализма, корупција је одређена на следећи начин :

“Корупција (corruption) - неприхватање очекиваних стандарда понашања представника власти ради незаконите личне користи“ (Пинто Душинскиј, 1987.). Један од проблема

у вези са овим одређењем састоји се у томе што су у многим друштвима корупционе радње, у складу са правним или административним инструкцијама, не тако ријетко обичне појаве и сматрају се нормалним понашањем. Дата појава запажа се у неким земљама “трећег свијета” или замљама са командном економијом и бива нужна претпоставка остваривања социјално нужних резултата. Али корупција није ограничена на неразвијене земље или државно-социјалистичке економије, што потврђују такви скандали као што је Вотергејт (САД) или Поулсон (Велика Британија).

Упоређујући три одређења корупције и то једно српско, једно савремено посткомунистичко руско и једно савремено енглеско долази се до недвосмисленог закључка да међу њима не постоје суштинске разлике. Напротив, прије би се могло говорити о идентичним одређењима овог темељног појма и незаобилазне појаве савремености. Разлике међу овим одређењима се јављају у прецизности, односно у томе колико детаља поједина од ових одређења садрже. Могла би се навести и одређења из класичне комунистичке литературе. И тада би се дошло до закључка да не постоје суштинске разлике међу овим одређењима. Нужно је, међутим, нагласити чињеницу да комунистичко одређење корупције прати објашњење по коме је корупција *de facto* непревладани реликт старог класног капиталистичког друштва.

Кад је ријеч о корупцији нужно је указати на још једну битну чињеницу. Наиме, ни у једној савременој држави, без обзира на то на коме се континенту та држава налази, корупција се не вреднује званично као пожељна и позитивна појава. Напротив. Веома је значајно напоменути и чињеницу да ни једна хришћанска деноминација не вреднује корупцију као позитивну и пожељну појаву друштвеног карактера. (Истини за вољу треба рећи да језуити, као један од редова у римокатоличкој цркви, полазе од тога да циљ оправдава средство). Корупцију, дакле, званично осуђују и хришћанство и ислам и будизам... Њу званично осуђује и јудејство. Наравно у пракси савременог свијета, једнако као и у пракси свијета јучерашњице, све је у вези са корупцијом, али не само у вези с њом битно друкчије и, по свему судећи, све ће остати битно друкчије док је свијета и вијека.

Корупцију, као савремени социоекономски феномен, на југословенским просторима није могуће посматрати одвојено од савремене економске позиције тих простора. Немогуће је корупцију у савременим условима не довести у непосредну везу са евидентном економском кризом у којој се налазе све новонастале државе на просторима друге Југославије након урушења комунизма на њеном тлу. Илустрације ради оправдано је навести неколико примјера. Посттуђмановска Хрватска се налази у дубокој економско-социјалној кризи, али је то за тзв. савремене демократске земље, а прије свега за САД ирелевантно јер се тамо сматра да су у њој демократски процеси на дјелу. У савременој Хрватској је неликвидно око 30.000 фирми, док број незапослених не прелази 370.000 оних који спадају у радно активно становништво. У тој савременој, релативно малој држави, преко 360.000 људи прима социјалну помоћ без које ни на који начин не би могли преживјети. Та држава пензионерима дугује 36 милијарди куна с тим што треба нагласити да је вриједност марке 3,8 куне.

Слична је ситуација савременој Црној Гори. У Никшићу је нпр. стопа незапослености већа од 50 % радно активног становништва. У томе граду 13.000 младих стручних људи чека посао на берзи рада. Од укупног броја званично запослених, у томе граду њих неколико хиљада годинама не прима плату, а неки међу њима већ 5 година не примају плату.

Илустрације ради наводимо и следеће податке о савременој Русији који сами за себе довољно говоре :

“Број становника Русије смањιο се током девет овогодишњих мјесеци за нешто више од 550.000 ...

Становништво Русије се, током посљедњих осам мјесеци, смањило за три одсто. То значи да у земљи сада има 3,8 милиона људи мање него почетком ове деценије.”

У дневној штампи може се прочитати и наслов текста који сам за себе довољно говори : “Зима у Русији без струје, воде и грејања.”

О ефектима приватизације у посткомунистичкој Русији, у земљи која је по површини највећа савремена земља, односно о ефектима процеса који у бити обиљежава задње десетљеће другог миленијума у тој земљи након Христа, довољно говори и следећа констатација :

“Још пре седам година тадашњи министар унутрашњих послова Виктор Јерин (сменио га Борис Јељцин мало касније) писао је шефу председникове администрације Сергеју Филатову да губернатор крши законе поред осталог и тако што је постао власник више комерцијалних компанија.

Додаје се да је уништио многа такозвана државна предузећа, да их је у бесцење распродавао. Наводи се, поред бројних других, и пример распродаје једне поморске компаније која од тридесет, данас има три брода, а ни они не смеју из луке да мрдну зато што би били заплешени.”

Економску ситуацију у посткомунистичким земљама изазвану приватизацијом и корупцијом карактеришу и растуће разлике у висини плата. О томе довољно говори ситуација у савременој Мађарској. У тој земљи распон плата износи 1 : 100. У вези с тим нужно је напоменути да и распони плата изнад 1 : 15 имају карактер класних разлика.

Илустрације које су овдје дате (Русија, Црна Гора и Хрватска) и које зорно указују на економску ситуацију у поменутим земљама саме по себи намећу и следећа два питања :

- а) питање односа економије и демократије
- б) однос економије и корупције у посткомунистичким земљама.

Евидентно је да најбогатије земље предвођене САД као једином свјетском савременом суперсилом сматрају да су управо Русија, Црна Гора и Хрватска на путу демократије и прогреса. Из тога произилази да су демократија и економска катастрофа компатибилни друштвени процеси. Тешко да би ово могли прихватити незапослени, они који примају социјалну помоћ, они који се смрзавају и умиру од глади и хладноће.

Све доступне анализе друштвених токова након имплозије комунизма, показују да је у земљама транзиције процвјетала корупција која, разумије се, ни у времену најжешћег комунистичког и нацистичког тоталитаризма није била искоријењена. Из тога несумњиво произилази да је битан елемент економске катастрофе у којој се налазе практично све посткомунистичке земље управо корупција.

Према Извјештају Уједињених нација о развоју у свијету у 1997. Години, 15 % од свих компанија из развијеног свијета морају платити мито да би добиле или задржале посао. Кад је ријеч о Азији 40% компанија морају платити мито да би добиле или задржале посао. У случају држава насталих распадом бившег СССР-а, овај постотак износи чак 60%.

Међутим, у прилог изнесеној тврдњи да мито и корупција нијесу само значајке неразвијених земаља и земаља у транзицији, оправдано је и потребно навести и примјере из најразвијенијих земаља. Бившем генералном секретару НАТО-а Вилију Кларку изречена је и објелодањена казна због "пасивног примања мита" (тзв. афера *Agusta*). У овој години, у 2.000. години, оставку је поднијела комплетна Комисија Европске уније која је, иначе, састављена од 19 комесара. Нужно је напоменути да је ова Комисија *de facto* влада Европске уније. Ова фактичка влада Европске уније оставку је поднијела, судећи по званичним објашњењима, због мита и корупције које су примали њени чланови.

Нужно је указати на чињеницу да су грађани свјесни раширености и домета мита и корупције. Иа једне анкете обављене у Србији 2000. године и то почетком 2000. године произилази да су мито и корупција у тој земљи веома раширени. Из те анкете произилази да су здравство са 89%, царина са 85% и општинске службе, друштвене сфере са највећом раширеношћу мита и корупције.

Ипак, по свему судећи могло би се закључити да су у свијету мито и корупција утолико раширенији уколико је земља (економски) неразвијенија. 1975. године је нпр. војна влада у Нигерији поручила толико цемента, колико је потребно за задовољавање двије трећине потреба цијеле Африке за цементом. Без мита и корупције ова трансакција несумњиво не би могла бити обављена.

Треба рећи и то да се и међу водећим српским економистима у данашњици јављају суштинске разлике кад је ријеч о приватизацији и појавама које је прате. То се, разумије се, односи и на узајамни однос приватизације и корупције. Један од њих нпр. не увиђа да је неизбежан пратилац реализације модела приватизације за који се залаже управо корупција, док други управо на томе инсистира.

Стога би, према предлогу др Мијатовића, приватизацију убудуће требало спроводити тако да би основни модел била продаја државног и друштвеног капитала кроз прикупљање понуде (тендер) заинтересованих инвеститора.

Насупрот овоме мишљењу је сљедеће мишљење :

Наглашавајући да је до сада приватизација у много случајева показала како је најспорнији начин управо тендерски модел, др Миодраг Зеџ је рекао да је из тог модела готово немогуће искључити корупцију. Замерајући садашњем моделу да је затворен (ријеч о моделу приватизације у савременој Србији) и да акције могу да добију само привилеговани и привилеговане друштвене групе, др Зеџ је рекао да би, изменама закона о приватизацији, требало смањити проценат капитала предузећа који се дели запосленима, а осим тога неопходно би било увести ваучере. Показало се да без ваучерске приватизације нема успешних власничких промена.

Иако је несумњиво да је корупција значајка свих досад познатих политичких и економских система, сасвим је сигурно да су и кад је о корупцији ријеч специфична искуства земаља у транзицији тј. земаља социјализма које би хтјеле у капитализам са увјерењем да ће им капитализам донијети рјешење њихове егзистенцијалне драме. Чињеница је, наиме, да после урушења капитализма корупција није елиминисана него се разгранала ширећи се практично у све сфере друштва. Елиминација једнопартијског комунистичког система створила је нове и проширила старе просторе за корупционашко дјеловање. Не може се порећи чињеница да у транзицијским земљама, за које је карактеристична изразита оскудица капитала, по неизбјежном закону понуде и потражње, "цијена људи" пада и да их је самим тим лакше "купити", односно корумпирати. Чињеница је да су структуре у земљама транзиције, при чему нема правих изузетака, до сржи корумпиране. Властитом корумпираношћу владајуће структуре у тим земљама и саме те земље у цјелини прикривају и покривају властиту неспособност да истински прекину тренд опадања производње и стандарда. Треба истаћи чињеницу да владајуће структуре у земљама транзиције нијесу само корумпиране него су и изразито

склоне корумпирању других с циљем да задрже привилеговани материјални и политички положај на коме се налазе. Корупцији и корумпирању у транзицијским земљама нијесу склони само директори, него и остали припадници онога друштвеног слоја који је Восленски назвао номенклатуром, а Рици новом класом. У номенклатуру у посткомунистичким земљама спадају осим директора на разним нивоима и професионални политичари, па и они који нијесу у потпуности професионални и то без обзира на то јесу ли тренутно на власти или су тренутно у опозицији.

За посткомунистичке земље је карактеристичан још један, специфичан вид корупције. Ријеч је о томе да припадници гарнитуре која побједи на изборима и то од општинских до оних на државном нивоу, практично без изузетка сматрају да морају послје избора бити “намирени”, односно награђени високим положајем у политици или привреди, тј. положајима који доносе високе плате и новчане привилегије, повољним кредитима, становима, лимузинама, итд. (Довољно се у вези с овим упознати са возним парком државних институција у БиХ и узети у обзир чињеницу да сваки министар сматра да за вријеме трајања мандата мора добити стан итд.).

Материјална, финансијска помоћ која из развијених земаља стиже у посткомунистичке земље, представља истовремено и материјалну основу корупције. Чињеница је, да је међународна заједница додијелила Босни и Херцеговини огромна средства од којих је знатан дио отишао у приватне џепове и то у првом реду каналима корупције. Од тих међународних финансијских средстава, Република Српска није није ни издалека добила адекватан дио, што ни у ком случају не значи да у њој одговарајући дио тих средстава није завршио у приватним џеповима и у корупционашким каналима.

Кад је ријеч о посткомунистичким земљама, треба рећи да је без цвјетајуће корупције потпуно незамислива диференцијација становништва која је одавно прерасла границе социјалне диференцијације да би веома брзо добила значајке класне диференцијације. Кад је ријеч о темпу класног диференцирања у посткомунистичким земљама, нужно је указати на чињеницу да је тај темпо неупоредиво

бржи него у земљама класичног капитализма. Довољно је у вези с тим поменути савремене руске магнате Гусинског и Березовског. Они су богатство стекли за неколико година. Није мали број новопечених богаташа у савременој Босни и Херцеговини. У класичним капиталистичким земљама за стицање таквог богатства биле су потребне деценије.

Треба нагласити чињеницу да све посткомунистичке земље имају своје Гусинске и Березовске. И то не само државе као цјелина, него и локалне заједнице у оквиру њих. Без корупције државних и то и локалних и државних органа, незамисливи су Березовски и Гусински на било коме нивоу. Корумпирани државни органи нијесу промијенили пореске законе, какви су нпр. у капиталистичкој Шведској (прогресивна стопа опорезивања доходака) или их никада нијесу ни усвојили.

Не узимајући у обзир корупцију као битан чинилац економске збиље, апсолутно није могуће објаснити неке битне показатеље кад је ријеч о економској ситуацији у Републици Српској. За првих девет мјесеци 2000. Године, Република Српска је увезла робе у вриједности од око милијарду и 304,5 милиона марака, док је вриједност њеног извоза око 530.000.000 марака. У Републику Српску све се увози и то почев од пилећег, јунећег и свињског меса и месних прерађевина до брашна. Овакав дебаланс немогуће је ни схватити, ни објаснити, ако се не пође од корупције као битног чиниоца. У вези са овим, оправдано је подсјетити се на Маркса и Броза. Маркс је, наиме, писао да се хисторија понавља и то једанпут као трагедија, а други пут као фарса. Броз је указивао на то да Југославија увози и сламу и пијесак. Много тога што данас увози Република Српска исто је толико неопходно увозити колико и сламу и пијесак у Брозово вријеме.

Има ли рјешења и излаза кад је ријеч о рвању са корупцијом у посткомунистичким земљама укључујући и Републику Српску? На један излаз указује Роберт Бери, шеф Мисије ОЕБС-а у Босни и Херцеговини. Он наглашава слѣдљће :

“Гласачи ће када буду одлучивали за коју странку да гласају, питање борбе против корупције ставити у врх својих приоритета.”

Очито је да овај високи међународни дужносник сасвим нереално приступа друштвеној стварности у БиХ, али и у свим посткомунистичким земљама. Он превиђа чињеницу да ни једна партија није у свој програм уписала да ће подржавати корупцију. Уз то нема никаквих реалних гаранција да ће било која од њих водити ефикасниу борбу против корупције. Како онда да бирачи препознају странке које ће искоријенити корупцију? Није ли корупција судбина посткомунистичких земаља и то на дужи рок? Према томе, народи посткомунистичких земаља могу из садашње перспективе гледано рачунати да ће се ослободити корупције кад на врби грожђе роди ?

Како на корупцију гледа народ у посткомунистичким земљама? Сувишно је и размишљати о томе да ли тај народ осуђује или не осуђује корупцију. Оправдано је размишљати о томе да ли тај народ вјерује у ефикасност борбе против корупције, оне борбе коју све политичке странке, било из позиције, било из опозиције, прокламују. Могли бисмо закључити да народ у посткомунистичким земљама у то вјерује колико и у тзв. приватизационе инвестиционе фондове у Републици Српској, али и у другим посткомунистичким земљама. Ево резултата истраживања јавног мњења :

Да ли вјерујете у приватизационо инвестиционе фондове ?				
Редни бр.	Одговор	Бр.испитаника	Бр.гласова	%
а	Да	2322	305	13,14
б	Не		1244	53,57
ц	Дјелимично		700	30,15
д	Без одговора		42	1,81

Нема сумње у то да грађани посткомунистичких земаља, а међу њима и Републике Српске, сумњају у све оно што им треба да донесу транзициони процеси у њиховим земљама. Та сумња је замијенила вјештачки у њих усађену вјеру у распојелу према потребама, у остварење Марксове теорије о одумирању пролетаријата и реализацији филозофије, не Конфучијеве, не Аристотелове филозофије

него управо Марксове филозофије. Они несумњиво сумњају и у то да ће им приватизација донијети срећу, бољитак, повратити једном достигнути ниво животног стандарда, осигурати запослење, они несумњиво сумњају и у ефикасност борбе против корупције. Прије би се могло рећи да се с њом мире као савременом неминовношћу, него што би се могло рећи да се њој ефикасно супротстављају. Ипак, треба рећи да сумња која карактерише грађане посткомунистичких земаља, укључујући и грађане Републике Српске, кад је ријеч о ефикасности прокламановане борбе са корупцијом, има значајке ставаралачке сумње, тј. сумње којом су у своје вријеме сумњали Сократ, блажени Августин и Декарт. То је она сумња која води до очигледности која је *sine qua non* дјелотворне борбе против корупције.

ЛИТЕРАТУРА

1. МилаВујаклија : Лексикон страних речи и изрази, "Просвета", 1996/97., страна 456.
2. Социолошки енциклопедијски рјечник, на руском језику, редактор - координатор Г. В. Осипов, Инфра М. Норма, Москва, 1998., страна 147.
3. Велики социолошки рјечник, COLLINS, том I, страна 332, Вече. АСТ, Москва, 1999., превод са енглеског на руски језик
4. Види : Суочавање са Туђмановом оставштином, Блиц 10. XII 2000.
5. Види: Радничка класа се таласа, Политика, 10. XII 2000., страна 8.
6. Руса 145 милиона, Политика, страна 3.; 8. XII 2000.
7. Зима у Русији без воде, струје и гријања, Политика, 7. XII 2000., страна 1.
8. Лед окувао 90.000 људи, Политика, 8. XII 2000. године, страна 3.
9. Види : Corruption under the light, Project finance, september 1999., страна 23
10. Види : Риба од главе смрди, Економски магазин, 24. IV 2000. године

11. Corruption Linked to Capital Spending Can Slow Growth, I M F Survey, December 1, 1997.
12. Тендерска продаја великих предузећа, Политика, 1. XII 2000, страна 10.
13. исто
14. Види : Катастрофалан дебаланс на штету Републике Српске, *Business press*, новембар 2000., страна 14-15.
15. Роберт Бери у *Business press*, XI/2000., страна 10.
16. Ко ме (не) вјерују грађани РС, *Business press*, новембар 13.
17. Види : Иван Иљин : Пут духовне обнове, Логос : Ант, Београд, 1998. године, страна 5. и даље